

ISSN 0350-5650

ИСТОРИЈСКИ ИНСТИТУТ

МЕШОВИТА ГРАЂА
MISCELLANEA

НОВА СЕРИЈА Књ. XXXIV

Редакциони одбор
БИЉАНА МАРКОВИЋ, НЕДЕЉКО В. РАДОСАВЉЕВИЋ,
РАДОМИР Ј. ПОПОВИЋ, ВЛАДИМИР ЈОВАНОВИЋ,
БОЈАНА КАТИЋ-МИЉКОВИЋ, ЉУДМИЛА КУЗМИЧЕВА,
ГАБРИЕЛА ШУБЕРТ, ЛИЛИАНА СИМЕОНОВА

Одговорни уредник
НЕДЕЉКО В. РАДОСАВЉЕВИЋ

Београд
2013

Милун СТИЈОВИЋ*
Историјски институт
Београд

О УРЕЂЕЊУ СРПСКИХ НАРОДНИХ ШКОЛА У ТУРСКОЈ УОЧИ ПРВОГ БАЛКАНСКОГ РАТА**

Анстракт: У раду се доносе два писма министра иностраних дела др Милована Ђ. Миловановића конзулу у Приштини Милану Ракићу, затим Уредба о наставницима српских народних школа у Турској царевини и Правилник о учитељским заступницима у српским народним школама у Турској царевини. Из првог писма (пропратног писма уз Уредбу) видимо разлоге за њено доношење, као и то колико је пажње српска влада посвећивала образовању српског народа под Турцима, а из другог, разлоге за незадовољство учитеља Уредбом, као и коментаре министра на то незадовољство, док из Уредбе и Правилника видимо како су регулисана права и обавезе учитеља у Турској.

Кључне речи: српске народне школе, учитељи, наставници, Турска.

Крајем 19. и почетком 20. века положај српског народа, па самим тим и српског школства, у Турској био је веома тежак. Министарство иностраних дела Краљевине Србије улагало је велике напоре да му помогне. Једна од основних активности Министарства било је очување националне свести српског народа у Турској. То је, пре свега, био рад на унапређењу просветне делатности – отварање нових школа, брига о постављењу, распоређивању и финансирању учитеља, као и о другим

* milun.stijovic@iib.ac.rs

** Рад је настао као резултат истраживања на пројекту Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије *Европа и Срби (1804–1918): подстицаји и искушења европске Модерне* (Ев. бр. 177031).

питањима у вези са њима, брига о наставном плану и програму, квалитету наставе, уџбеницима. Посебан утицај на рад српских школа у Турској омогућен је отварањем конзулата у Турској (у Скопљу и Солуну 1887. и Приштини и Битољу 1889). Године 1889. формирано је Просветно-политичко одељење Министарства иностраних дела, чиме је централизовано вођење националне политике у Турској.

Министарство иностраних дела је преузело исплату учитељских плата. То се одмах одразило на број ученика, јер су раније родитељи сами морали да плаћају учитеље. Уведен је и плански распоред учитеља по школама, као и обавезна годишња ревизија. Наставни планови и програми с краја XIX века указују на то да је настава по обиму и садржају готово достигла ниво наставе у школама у Србији. Међутим, постојале су велике разлике у учитељским примањима, што је изазвало незадовољство учитеља, њихове честе молбе за повишице, као и међусобне сукобе. Да би решила те и сличне проблеме, српска влада је посебним уредбама и правилницима регулисала положај учитеља и учитељских заступника, њихова права и обавезе.¹

У Архиву Србије, Министарство иностраних дела – Конзулат у Приштини налазе се: Уредба о наставницима српских народних школа у Турској царевини, коју је потписао Министарски савет 1. јануара 1910,² а која је ступила на снагу 14. јула 1910. године (ова Уредба (препис који се налази у другом фонду Архива Србије – Министарство иностраних дела, Конзулат у Скопљу) већ је објављена,³ али је због повезаности докумената које објављујемо у овом раду, као и бољег сагледавања целине проблема, доносимо и овде) и Правилник о учитељским заступницима у српским народним школама у Турској царевини из 1911. године,⁴ којима се детаљно регулишу права и обавезе учитеља и учитељских заступника, поготово њихова примања, услови за унапређења и за стицање пензије.

¹ Више о српском школству у тадашњим границама Турске видети у: Ј. К. Ђилас, *Српске школе на Косову од 1856. до 1912. године*, Приштина 1969; Р. Петковић Поповић, В. Шалипуровић, *Српске школе и просвета у западним крајевима Старе Србије у XIX веку*, Прибој 1970; М. Стијовић, *Српско школство на Косову и Метохији према извештајима Српског конзулата у Приштини*, Косовско-метохијски зборник 4 (Београд 2011) 99–112; С. Терзић, *Стара Србија (XIX – XX век) : драма једне цивилизације*, Београд 2012, 481–496.

² Датуми у тексту наведени су по новом календару, док су датуми у документима дати као у оригиналу, по старом календару.

³ *Документи о спољној политици Краљевине Србије 1903–1914*, књига IV, свеска 3/II, прир. Љ. Алексић-Пејковић и К. Џамбазовски, Београд 2009, 1341–1346.

⁴ На правилнику/препису стоји датум 28. јун 1911. године

У истом фонду налазе се и два писма министра иностраних дела др Милована Ђ. Миловановића конзулу у Приштини Милану Ракићу. Прво писмо (од 9. фебруара 1910. године) јесте пропратно уз Уредбу. У њему се наводе разлози за доношење уредбе, принципи којима се руководило приликом њене израде, као и њени циљеви и начин примене. Из другог писма (од 6. фебруара 1911. године) се види да су учитељи били незадовољни уредбом; виде се и разлози тог незадовољства, као и коментари министра Миловановића на то незадовољство.

Документа су писана мастилом, потпуно су очувана и читљива. У тексту нисмо вршили никакве правописне нити интерпункцијске интервенције.

МИНИСТАРСТВО ИНОСТРАНИХ ДЕЛА
1910 год[ине]
КОНСУЛАРНО ОДЕЉЕЊЕ
ПП № 376

Београд 27 Јануара

Господину
Краљевском Вицеконсулу

Господину М. Ракићу

Приштина⁵

Господине Вице консуле,

У прилогу под % спроводим Вам Уредбу и Правилник, који регулисавају положај наших учитеља у Турској. Њих је под 19. децембром прошле године потписао Министарски Савет, а ступају у живот од 1. јула 1910 године.

Потврда Министарског Савета је максимална санкција која се могла дати. Она мора да има значај законске гаранције, коју није било могуће дати а да се не доведу у опасност колико наши односи са Турском толико и наша просветна ствар, и да се не учини флагрантна повреда међународног права.

⁵ Подаци о примаоцу писма су написани на дну првог листа писма, испод текста.

1. јули је одређен као дан за ступање у живот ових регламана⁶ с тога што је потребно извесно време док се посвршавају неопходни претходни послови.

И Уредба и Правилник, који чине целину, као што се и из самих њих види, побољшавају врло знатно положај учитеља. Они га стављају готово на равну ногу са учитељима у Србији, они су повољнији гдегде него што су закони за учитеље у Србији; они су, у сваком случају, повољнији него што су закони који регулисавају положај чиновника у Србији. На ову околност ја нарочито скрећем пажњу. Јер сама она довољна је да оправда строгу контролу коју сам прописао у Основним Правилима за српске народне школе под 20. октобром пр[ошле] год[ине] пп бр[ој] 5410 и коју се надам да ћете и Ви минициозно вршити.

Ја сматрам да је добар основ положен нашој школској ствари уредбама о учитељском питању, под условом да се оне и изведу тачно. Обилажење јасних прописа ма са које стране штетно ће утицати. Ја ћу се старати да се дословце извршују, али ћу исто тако тражити и од свакога да их се строго придржава. На Вама је, Господине Вицеконзуле, да ми помогнете у овоме.

Две су главне идеје које су диктовале уредбе у форми у којој Вам их шаљем. Користи од њих могу имати само они наставници који збиља имају квалификација. То је кадар који се има сматрати да је способан да крене основну наставу напред. За тим, и такви наставници кад су ван школе, или у школама које са разних узрока не могу редовно и правилно да раде, не усавршавају се у свом послу, а често губе и оно од спреме што су стекли.

Следства оваквог схватања су: да они наставници који немају квалификација које се у опште од стручних људи сматрају за довољне, а које су побројане у уредбама, нису ни обухваћени њима. Они под именом учитељских заступника имају и даље остати под режимом Правила од 1898 год[ине] мада ћу гледати у току тек[уће] године према садашњим потребама и њихов положај да подесим. Сви наставници који потпадају под уредбу морају стално бити у школи. Њих не треба слати у места где нема школа или где они не могу стално радити те да ревизор или не буде у могућности дати им у опште оцену или често пута, без кривица њихових, да им да слабу оцену. Јер слабом оценом наставник губи ту годину за повишицу по гласу Основних Правила, а фактичким невршењем посла у школи за шест месеци, по гласу Уредбе, наставник не само не добија повишицу негу му се чак та година и не урачунава у рокове за испите.

⁶ Регламан = реглеман – уредба, правилник о вршењу службе, одредба, пропис, пословник.

У сва, дакле, места која би могла да изазову ова задоцњења и неправилности у платама учитеља и да га чине незадовољним, не треба њих слати. Тамо слати учитељске заступнике.

Дух уредаба, према томе, налаже да се и уредба о наставницима који оду у државну турску службу примењује у најстрожем смислу, да се свака злоупотреба или изигравање учини немогућним.

Одредбе о наставницама које се удаду по испитима за наставнике који су се затекли у служби такође су изведене из изложеног схватања о основима на којима се има решити учитељско питање. Специјално за испите учитељске наговештавам да ће се они полагати, по правилима које такође шаљем, у Скопљу пред испитном комисијом, чијем ћу саставу нарочиту пажњу да поклоним.

Што се тиче Правилника за пенциони фонд могу рећи толико, да је он израђен према последњој речи науке и према рачуну. Одредба да првих пет година нико не може да се користи из фонда има разлог у чињеници што никаквог основног капитала за његово оснивање нема. Сума прикупљена за то време чиниће тај основни капитал.

У саопштењу свега овога мени је част молити Вас, Господине Вицеконзуле, да се састарате да се сваки, кога се тиче, упозна са овим уредбама zgodним путем и начином, уз потребну дискрецију.

Да би се, сем тога, припремио материјал да се оне уведу у живот од 1. јула, најдаље до 1. маја послаћете ми:

Оверене преписе у прописној форми (под отвореном нумером, са печатом Консулата и Вашим потписом) и по наплати прописне таксе за оверу документе свих наставника који потпадају под уредбу. Оригиналe треба сами наставници да имају у рукама ради власти. Ко не буде имао оригинала, тај је дужан прописним путем да тражи дупликат.

У будуће ћете за сваког новопостављеног учитеља који потпада под уредбу то послати.

Својеручну изјаву о брачном стању.

Благајничко Одељење Министарства Иностраних Дела јавиће Вам који и какви подаци су му потребни за извршење Правилника о пенсионом фонду, чије је извршење њему пало у надлежност.

Изволите примити, Господине Вицеконсуле, уверење мога поштовања.

[Потпис] ДрМЂМиловановић

Уредба

о наставницима српских народних школа у Турској царевини.

Спрема

Члан 1.

У српским народним школама у Турској има наставника: сталних и привремених учитеља и учитељских заступника.

Члан 2.

Стални учитељ и стална учитељица могу бити лица, која су турски поданици и која су свршила философски факултет Универзитета или која су свршила Учитељску Школу и положила у њој учитељски испит зрелости. После две године добивају право на полагање практичног учитељског испита. Док не положи овај испит, немају права на повишице плата, а по положеном испиту може им се рачунати највише пет година за повишицу и пензију.

Члан 3.

У недостатку учитеља са спремом из члана 2 могу се поставити за привремене учитеље и учитељице и она лица која су свршила Учитељску Школу без учитељског испита зрелости или потпуну средњу школу или богословију или философски факултет као ванредни ученици.

Ови привремени учитељи могу постати стални ако положи учитељски испит зрелости по прописима члана 15. ове Уредбе.

Овај испит привремени наставници не могу полагати док не проведу две године у привременој служби.

Члан 4.

Учитељски заступници или учитељске заступнице су лица, која немају квалификација из члана 3. Њихов положај, права и дужности нису регулисани овом Уредбом, него ће то надлежна власт учинити одвојеним правилником.

Права.

Члан 5.

Стални учитељ народне школе добија у почетку своје службе 840 динара на годину.

За прве две повишице служи се по пет година, за остале по четири године.

Прва је повишица	300	динара	годишње
Друга је	"	360	" "
Трећа је	"	420	" "
Четврта је	"	480	" "

Пета и шеста су по 520 динара годишње. У почетку 27 година учитељ добије плату 3440 динара. По навршеној 32. години службе, учитељ се може пензионисати са том платом.

Они учитељи који буду могли и даље радити у школи после навршетка 32 године службе, добивају још једну повишицу од 300 динара, коју примају само док су у служби.

Стална учитељица основне школе добија у почетку своје службе 840 динара годишње. За прве две повишице служи се по пет година, за остале по четири године. Прве две повишице износе по 300 динара годишње; даље три по 360 а шеста 420 динара. У почетку 27 године учитељица добија плату 2940 динара. По навршетку 32 године службе, учитељица се може пензионисати са том платом. Оне учитељице које буду могле и даље радити у школи по навршетку 32 године службе, добивају још једну повишицу од 300 динара, коју примају само док су у служби.

Повишице ће се давати два пута годишње: од 1. јануара и од 1. јула свима, који су их стекли пре тих рокова.

Стални учитељи и сталне учитељице могу се ставити у пенсију кад наврше десет година сталне службе, а тада добивају 40% од своје систематичне плате, а за сваку годину преко десет година службе увећава се пенсија са 2.72%.

Стални наставници могу у случају отпуста добити издржање, и то 30% од њихове последње плате.

Члан 6.

Привремени учитељ и привремена учитељица добивају 720 динара плате на годину. Они немају права на пенсију и на издржавање.

Члан 7.

Породици умрлих учитеља и учитељица сталних и привремених даје се једномесечна плата за укупне трошкове.

Члан 8.

Наставници којима се онемогући положај у Турској те су са тога принуђени прећи у Србију, регулисавају свој положај по законима овоземаљским, с тим да не могу добити накнаду за године које су им признате за пензију и повишицу у Србији.

Члан 9.

Сталне учитељице и привремене учитељице удајом губе службу и права с њом стечене. Њима се може издати једна сума за свагда на име помоћи, ако се нађе за потребно.

Члан 10.

Стални наставници у времену кад су на послу ван школе неће добити повишице и ако имају права на њих. Њих ће добити кад се врате наставничком послу, у ком ће им се случају време проведено ван школе сматрати као да су провели на школском послу, само без права на накнаду за непримљене повишице.

Ако би сталне наставнике пензија затекла на таквом послу, она ће им се одредити према плати коју би имали да су били на школском послу.

Сталним наставницима који нису положили практични учитељски испит, ово се време неће рачунати у рок предвиђен овом Уредбом за тај испит. Кад ти наставници и положи овај испит, саобразиће се правилима о сталним наставницима из овог члана.

Ни привременим наставницима ово се време неће рачунати у рок за испит. Има се сматрати да је наставник на послу ван школе кад није обухваћен наставничким распоредом и кад фактички не врши наставнички посао шест месеци.

Члан 11.

Ако стални наставници нису ни на послу ван школе сматрају се да су на расположењу и добијаће само 70% од њихове плате.

Члан 12.

Стални наставници, који се приме макакве турске државне службе ставиће се у пенсију према одредби чл[ана] 5. Ако такви стални наставници не буду имали 10 година службе добиће на име издржавања 40% од своје плате.

Време које проведу ови наставници у турској државној служби сматраће се као да су провели у служби коју регулисава ова Уредба, према чему ће и кад престану бити у турској државној служби, бити повраћени у наставничку службу са платама које би имали да нису мењали положаја.

Сталним наставницима, који нису положили практични учитељски испит, време проведено у овој служби, неће се рачунати у рок потребан за тај испит. Тим сталним наставницима, који положи овај испит, по повраћају у наставничку службу, одредиће се плата према другом одељку овога члана.

Са привременим наставницима, када се приме турске државне службе, поступиће се као што се поступа и са сталним наставницима који немају 10 година и који нису положили практични испит (друга тачка првог одељка и трећи одељак овог члана).

Наставници народних школа могу ући у турску државну службу по одобрењу Министра Иностранних Дела. Они не могу из ње ни иступити без одобрења његовога, ако није случај да то иступање не зависи од њихове воље.

Изузетне мере овога члана према наставницима који уђу у турску државну службу примењиваће се догод се не уреди и обезбеди положај чиновника у Турској.

Члан 13.

Наставнике српских народних школа у Турској поставља Министар Иностранних дела.

Плате и пенсије, које припадају наставницима српских народних школа у Турској дају се из кредита који је државним буџетом одређен Министру Иностранних Дела на достојније заступање земље на страни.

Дужности и казне.

Члан 14.

Одредбе о дужностима и казнама наставника народних школа су у Основним Правилима о српским народним школама у Турској Царевини, која прописује Министар Иностранних Дела.

Учитељски испити.

Члан 15.

Учитељски испит зрелости за привремене учитеље из чл[ана] 3. јесте испит зрелости, који полагају свршени ученици Учитељске Школе. Министар Иностраних Дела прописаће правила о њима.

Привремени наставници престају то бити ако за пет година од кад постану привремени учитељи-це не положе овај испит.

Члан 16.

Министар Иностраних Дела прописаће и правила о полагању испита практичнога по чл[ану] 2. по угледу на правила о томе, која важе у Србији.

Прелазне наредбе.

Члан 17.

Ова уредба о наставницима српских народних школа у Турској Царевини ступа у живот од 1. јула 1910. године.

Члан 18.

Учитељи и учитељице српских народних школа у Турској, који су свршили редовним путем Учитељску школу у Србији и положили у њој испит зрелости и које затекне ова Уредба у служби постају стални и добиће своје плате као да су испунили захтев из чл[ана] 2. Ове Уредбе. Њима ће се све године службе рачунати за повишицу и пензију.

Исто то вреди и а) за учитеље и учитељице који су свршили Српску Православну Богословију у Призрену, Богословију у Србији, Вишу Женску Школу у Србији, а у служби су од пре 1 јануара 1895 године; б) за учитеље и учитељице који су свршили Српску Учитељску Школу у Скопљу, а у служби су од пре 1. јануара 1905 године.

Учитељи и учитељице које застане у служби овај закон а који су свршили Српску Православну Богословију у Призрену, Богословију у

Србији, Вишу Женску Школу у Србији, или су свршили гимназију и положили испит зрелости, а у служби су од пре 1. јануара 1900 године, сматраће се као стални учитељи без положеног практичног учитељског испита с том разликом што ће им се по положеном испиту све године рачунати за повишицу и пенсију.

Ко има већу плату но што је почетна плата сталних учитеља задржаће је. Остали ће добити почетну плату сталних учитеља.

Њима се уподобљавају и учитељи и учитељице који су свршили Српску Учитељску Школу у Скопљу а у службу су ступили у времену од 1. јануара 1905 године па до дана кад ова Уредба ступи у живот. Ови су наставници дужни у року од две године положити практични учитељски испит по члану 16.

Учитељи и учитељице са квалификацијама из тачке 3. пасус први, а који су у служби од пре 1. јануара 1905 године имају исти положај као и они из тачке 3. с тим што су у року од пет година дужни положити нарочити испит: учитељски испит зрелости комбинован са практичним учитељским испитом.

Тај испит чине: практични учитељски испит (чл[ан] 16) и учитељски испит зрелости (чл[ан] 15) само из педагошке групе, српскога језика са књижевношћу и школскога рада, у обиму и на начин како је то прописано чланом 15. ове Уредбе.

Учитељи и учитељице са квалификацијама из тачке 4. који су ступили у службу после 1 јануара 1905 године а овај их закон затекне у служби имају се сматрати као привремени и имају се саобразити овој Уредби у роковима у њој означеним, рачунећи од дана од кога ова Уредба ступа у живот. По положеном испиту њима ће се урачунати за пенсију и повишицу све време које су провели у служби.

Ако ко од њих има већу плату но што је плата привременог наставника задржаће је. Остали ће добити плате по овој Уредби.

Учитељски заступници које ова Уредба застане у служби у коју су ступили пре 1. јануара 1900 године могу полагати испит за сталне наставнике из чл[ана] 15. Њима се, ако постану стални, може рачунати највише 15 година за повишице и пенсију.

Члан 19.

На дан кад ова Уредба ступи у живот има се сматрати да су сви наставници српских народних школа у Турској Царевини на наставничком послу.

МИНИСТАРСТВО ИНОСТРАНИХ ДЕЛА
КОНСУЛАРНО ОДЕЉЕЊЕ
ЈКП № 9

Београд 24 Јануара
1911 год[ине]

Господину
Краљевском Вицеконсулу

Господину М. Ракићу
Приштина⁷

Господине Консуле,

Према обавештењима које имам наши наставници основних школа у Турској нису задовољни како реглеманима које сам у току 1909. год[ине] издао о њима и њиховом положају и о тамошњим школама, тако и њиховом применом. Они у поступцима својих просветних власти виде „не њихову добру вољу за побољшање стања свију српских учитеља него као да се иде на то да се међу учитељима створи расцеп и суревњивост“, са чега се налазе побуђени „да се најодлучније изјасне противу оваквих поступака њихових, предочавајући да су последице штетне па чак могу бити и судбоносне по целокупан наш рад“, – како то наводи писмо Савеза учитељ[ских] удружења Бр[ој] 25 од 31. августа пр[ошле] год[ине]. Они наговештавају да ће се због тога „довести у искушење патриотизам учитеља и учитељица и да могу наступити врло рђаве последице“, како се вели у једној одлуци некакве скупштине учитеља држане 26. септембра 1910 год[ине] у Пљевљу под председништвом управитеља Прокопија Шиљка. Они прете, јер ако се њихове жеље „најдаље до 1. марта 1911. год[ине] не узму у обзир биће принуђени да напусте садашњи положај и да затраже погоднију службу“, како је написано у једном анонимном писму упућеном из Скопља учитељству битолског рејона ради потписа.

Да бисте сазнали моје намере и гледиште по тој ствари и да бисте могли учинити употребу од тога ако гдегод то нађете за потребно, ја имам част саопштити Вам што следује.

⁷ Подаци о примаоцу писма су написани на дну првог листа писма, испод текста.

Стојећи непоколебљиво на становишту да сам ја једино позван како да вршим организацију школа које су под мојом управом тако и да одређујем положај, дужности и права радника у њима, ја ћу се дотаћи овде оних жеља из представке Савеза Бр[ој] 5. од 1. јула пр[ошле] год[ине] које се односе на права стављена у изглед учитељству у Основним Правилима од 20. октобра 1909. године и Уредби од 19. децембра те године и за која оно мисли да су недовољна у интересу школе.

Облигатно давање станарине није могућно увести засад. Није због тога што је познато материјално стање наших општина којима би имала да падне на терет станарина. Ако се кадгод уреде и економски унапреде те општине, ништа се не може имати против тога да се и то питање регулише. С обзиром на ту немогућност и дате су веће почетне плате и веће повишице учитељима у Турској но у Србији.

Слобода кретања учитеља о великом школском распусту ограничена је само једном одредбом: да се за удаљавање из отаџбине мора тражити дозвола. Умесност те одредбе доказује се фактом да она вреди и у Краљевини не само за учитеље него и за све друге чиновнике, више и ниже, без разлике. Разлог више за учитеље у Турској лежи у могућности да се лако измакну контроли.

Остале измене које се предлажу наведеним актом у Основним Правилима не могу се ни дискутовати. Одредбе којих се оне тичу унете су дословце из закона о народним школама у Србији, изузевши одредбе о установама којих нема у томе закону него су установљене за специјалне прилике у Турској.

И кад је познато да је тај закон по мишљењу стручних људи означен као либералан и да је довољан за Србију, несумњиво је да га ни у колико у томе правцу не би требало мењати за наше школе у Турској.

У питањима из Уредбе, на која се односи акт Савеза, ствар стоји овако.

Давање каквих нарочитих обезбеђења тамошњим учитељима од пензионисања неумесно је кад и у Србији, и данас, има врховна власт над свим чиновништвом, и баш у истом облику, ту дискрециону власт.

Питање о женскиња као учитељу проблем је који је наука решила на штету женскиња. Само државни разлози и оскудица у учитељској снази учинили су да овај резултат науке није свуда добио практичну примену. За наше тамошње послове не стоји ни једна од тих потреба. Могло би се баш обрнуто тврдити. У осталом, та је одредба ушла у ову Уредбу из раније Уредбе.

Чл[ан] 10 Уредбе, који говори о учитељима на послу ван школе, нигде није одредио да ли ће наставник те послове радити по пристанку

или по наредби. Он је само једна начелна одредба која одређује права учитеља ако наступи такав случај. Одређивати да се учитељ на такав посао може упутити само по пристанку излишно је, јер се на такве послове, по самој природи ствари, могу упућивати само они који имају воље за њих.

Чл[ан] 18. Уредбе регулисао је положај учитеља, који су се затекли у служби, с обзиром на раније чланове Уредбе. При редиговању овога члана морала су се имати два момента на уму: разноврсност и неједнакост квалификација и године службе.

У питању о груписању тих разноврсних и неједнаких квалификација Уредба се поклапа са Представком Савеза. Савез је молио само једну измену у томе погледу, и то без основа. Савез је желео да се међу квалификације које се помињу у тач[ки] 2., чл[ан] 18. унесе и потпуна гимназија са испитом зрелости. То је, међутим излишно, јер ниједног наставника тих квалификација нема који би дошао у ту групу. Митар Шешлија најстарији је учитељ са тим квалификацијама и он долази тад тек 3. по годинама службе.

И у питању о испитима којима треба да се подвргну наставници с обзиром на њихове квалификације и године службе, начелно говорећи и у главном, Савез стоји на истом гледишту као и Уредба. Ипак, при извршењу тога дела Уредбе ваља водити рачун о незгодном положају у коме се налази наше учитељство у Турској.

Што се тиче учитељских заступника нарочита Уредба ће бити донета о њима. Плате, пак, учитељских заступника из чл[ана] 18. тач[ка] 6 а старих учитеља I и II класе одређене су од 1. јануара.

Како се представка Савеза Бр[ој] 25 од 31. августа пр[ошле] год[ине] бави начином на који се уводи Уредба, ствар у том погледу стоји овако.

Пре свега из оквира те представке ваља елиминovati пензионисања и отпуштања. Та дискрециона власт је и по старој Уредби припадала врховној власти.

Од пензионисаних учитеља, њих 8 на броју, нису разрешени од дужности 3 и они ће примати своје принадлежности догод врше дужност. Што се тиче осталих они су разрешени од дужности и одређена им је пензија. Специјално са Јованом Митрановићем ствар је овака. Он има, према утврђеним годинама службе и старој Уредби на основу које је пензионисан, пензију у 1564,80 динара годишње. Никола Пејатовић има по истим основама пензију у 1389,00 динара годишње. А. Грозденовић је пензионисан у 1909. год[ини] на основу реферата свога старешине да је неспособан за рад као болестан. Чим је оповргнут реферат, Грозденовић је реактивираан.

Удате учитељице које су биле у служби, мимо досадашњу Уредбу, одстрањене су од ње. Њих је на броју било 25. Од тога броја добиле су своје пензије рачунски обрачунате, према последњој плати и старој Уредби под којом су служиле њих 7. Остале, изузевши четири које су напустиле службу, добиле су издржавање, најмање 30%, а већина и више.

Досад су се пријавили сви учитељи за регулисање њихова положаја по Уредби. Од њих је 281 подведен под Уредбу, а остали су остали по старој Уредби, – њих је на броју 59.

Наводећи ове податке који најбоље сведоче о лојалности и доброј вољи са којом се примењује Уредба, рад сам да учиним једну напомену. Могућно је, с обзиром на нашу досадашњу администрацију да нису тачно убележене године службе за понеког наставника, као на пр[имер] за Јосифа Поповића, Љуб. Недића и друге, и да је с тога дошао у млађу категорију него што би имао права. Такве грешке ће се исправљати и исправити. Сваки од наставника који налази да му је у том правцу учињено неправо треба да тражи исправку. Како, пак, материјално није могућно саопштавати свакоме од наставника податке који су уведени у њихове листове и на основу којих су класирани, те ће се исправке изазивати и чинити у свакој прилици кад датум постављења буде имао утицаја на њихове односе, било на плату, било на рокове за испит.

Као што се из ових радова види, узети су к знању само захтеви Савеза учитељ[ских] удружења. Непријатно дирнут непристојним тоном који је Савез дао својим актима ја, овога пута, нисам схватио ту омашку као намерну грешку против реда и учтивости које дугује свакој вишој власти, а у највећој мери његовој највишој власти. Ја, поред тога, нисам још вољан да предуздем мере против Савеза и учитељске организације, у опште, који се, присвајајући себи права која се не трпе код удружења државних чиновника, претварају у једну синдикатску организацију са свима екстремним правима, које те организације, зар и умесно у средини ван државне службе, дају себи. Ја налазим да учитељска удружења у Турској, па и њихов савез, треба храбрити у послу око усавршавања и њихових чланова и школе, тог јединог њиховог разлога и задатка.

Мислим да ће ове напомене бити довољне да Савез упуте и врате на прави пут.

Изволите примити, Господине Консуле, уверење мога поштовања.

[Потпис] ДрМЂМиловановић

Правилник

О учитељским заступницима у српским народним школама у Турској царевини.

члан 1.

Учитељски заступници-це су наставници-це српских народних школа у Турској царевини, који немају квалификације за сталне или привремене учитеље-це према уредби о наставницима срп[ских] народних школа Турској царевини од 1909. год[ине].

члан 2.

Учитељски заступници-це деле се на четири класе:

Прва класа. У њу долазе учитељи I класе по правилима о плати учитеља и учитељица основ[них] школа у Ст[арој] Србији и Македонији од 10. Јануара 1898. год[ине] који нису дошли под Уредбу о наст[авницима] срп[ских] народних школа у Турској царевини од 1909. године и учитељски заступници-це друге класе, који буду по одредбама овог Правилника преведени у њу. Почетна плата је 3780 зл[атних] гроша годишње, а највећа и завршна 10800 зл[атних] гроша годишње.

Друга класа. У њу долазе учитељски заступници-це, који су свршили шест или више од шест разреда гимназије најмање два разреда Призренске Богословије по уређењу од 1901. год[ине] или који су исти број година провели у другој којој школи, која би одговарала овде побројаним заводима. Почетна је плата 3240 зл[атних] гроша годишње, а завршна 8640 зл[атних] гр[оша] годиш[ње].

Трећа класа. У њу долазе учитељски заступници-це који имају мање квалификације од оних из друге класе, а свршили су најмање основну школу и два разреда каквог вишег завода. Почетна је плата 2700 зл[атних] гр[оша] годишње, а завршна 6480 зл[атних] гр[оша] годишње.

Четврта класа. У њу долазе учитељски заступници-це који имају у опште недовољну спрему. Почетна је плата 2160 зл[атних] гр[оша] годишње, а завршна 5040 зл[атних] гр[оша] год[ишње].

члан 3.

Плата ових учитељских заступника-ца увећава се по одредбама ових правила. Повишица има шест, а добијају се после сваке пете године.

Учитељским заступницима-цама прве класе прве четири периодске повишице су од 1080 зл[атних] гроша, а последње две 1350 зл[атних] гр[оша].

Учитељским заступницима-цама друге класе прве четири периодске повишице су од 810 зл[атних] гроша, а последње две 1080 зл[атних] гр[оша] годишње.

Учитељским заступницима-цама треће класе прве четири периодске повишице су од 540 зл[атних] гроша, а последње две 810 зл[атних] гр[оша] годишње.

Учитељским заступницима-цама четврте класе прве четири периодске повишице су 450 зл[атних] гр[оша], а последње две 540 зл[атних] гроша годишње.

Учитељски заступници-це ове две последње класе моћи ће добијати повишице, ако се покажу вредни у раду на своме самообразовању и ако покажу успеха и у школи и ван ње у друштву.

Повишице ће се дакле добијати по овој скали:⁸

	I	II	III	IV
1 – 5	3780 зл. гр.	3240 зл. гр.	2700 зл. гр.	2160 зл. гр.
5 – 10	4860 " "	4050 " "	3240 " "	2520 " "
10 – 15	5940 " "	4860 " "	3780 " "	3060 " "
15 – 20	7020 " "	5670 " "	4320 " "	3420 " "
20 – 25	8100 " "	6480 " "	4860 " "	3960 " "
25 – 30	9450 " "	7560 " "	5670 " "	4500 " "
30	10.800 " "	8640 " "	6480 " "	5040 " "

Повишице по овој одредби добијаће сваке пете године само они учитељски заступници-це, који се покажу добри у раду и у школи и ван ње.

⁸ У табели смо, на два места, пронашли грешку у рачуну за IV класу (уместо 2.520 требало би да стоји 2.610, а уместо 3.420, 3.510).

члан 4.

Осим своје редовне плате учитељски заступници-це моћи ће добијати ванредне додатке и награде 1080 зл[атних] гр[оша] до 2700 годишње, ако се својим радом у школи и ван ње одликују.

члан 5.

Учитељски заступници-це треће класе моћи ће бити увршћени у другу, а ови у прву, ако се у своме раду покажу вредни и марљиви.

члан 6.

Учитељи I, II, III и IV класе по Правилима од 10. јануара 1898. год[ине] који нису обухваћени уредбом од 1909. год[ине] потпашће у будуће под овај Правилник као учитељски заступници оних класа које су по тим правилима имали.

15. јуна 1911. год[ине]
Приштина

Milun Stijović

**ABOUT ORGANIZATION OF SERBIAN PUBLIC SCHOOLS
IN TURKEY
SHORTLY BEFORE THE FIRST BALKAN WAR**

Summary

The article presents the Regulation of Serbian public school teachers in the Ottoman Empire as well as the Rule book on teacher representatives in Serbian public schools in the Ottoman Empire, which regulate their rights and obligations. We also give two letters written by the Minister of Foreign Affairs Milovan Dj. Milovanovic, Ph. D. to the Consul in Pristina Milan Rakic. From the first cover letter to the Regulation we see the reasons for its enactment, as well as the amount of attention the Serbian government dedicated to the education of the Serbian people under the Turks, and from the second letter we see the reasons for teacher's discontent with the Regulation, as well as the Minister's comments on their discontent.

Keywords: Serbian public schools, teachers, Turkey.

Чланак примљен: 01. 05. 2013.

Чланак коначно прихваћен за објављивање: 02. 09. 2013.